

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Християн Атанасов Атанасов, Университет по библиотекознание и информационни технологии, професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.2. „История и археология“, научна специалност „Исторически изследвания“, на представен от **Кемал Сюлейман Рашид дисертационен труд на тема: „Политико-дипломатически отношения между България и Турция в периода от 1918 до 1929 г.“**

От гледна точка на историята на дипломатическите отношения и при формиране на устойчиви и последователни политики взаимовръзките между България (без значение от историческия период – „княжески“, „царски“, комунистически или демократичен) и Турция (османски или последващия републикански период) са ключови. Ясно е, че понастоящем Република Турция е най-важният, от гледна точка на икономически, демографски и военен потенциал, съсед на България. Двете страни са част от Организацията на Северно атлантическия договор (НАТО) и в този смисъл взаимоотношения им са интересни не само за техни учени и дипломати, но и за по-широк кръг анализатори от Алианса. Това дори само по себе си е достатъчно за да открий важността на изследвания от Кемал Рашид проблем и неговото безспорно научно, но и приложно, значение, доколкото всеки български учен и дипломат би го ползвал за основа при разбирането и осмислянето на международните процеси в миналото и по-добрата информираност и водене на съвременна политика. Както е добре известно твърде често нашите действия в настоящето са резултат на миналото.

По същество дисертацията е класическо историческо изследване, при което събирането на емпиричния материал, неговото подреждане, осмисляне и анализиране е достатъчно за разкриване на нови взаимовръзки при протичане на процеси с по наситена или не фактологичност. В това се състои приносният момент на немалко исторически разработки, които без да формулират изрично конкретни цели и задачи, в крайна сметка разкриват нови моменти и факти, и задълбочават и обогатяват нашите познания по един или друг въпрос. Настоящият труд обаче формулира ясна и фокусна цел, което, поне за мен, за историческо изследване, е по-скоро излишно, доколкото е подразбиращо се (давам си сметка, че нормативно се изисква обаче): *Цел на настоящето*

изследване е проучване на политико-дипломатическите отношения между двете страни въз основа на архивни и литературни източници, като се акцентира на особената роля на Мустафа Кемал Ататюрк за установяването и развитието на българо-турските отношения, както и на действията на последователните български правителства, от земеделското на Александър Стамболийски до това на Демократическия сговор на Андрей Ляпчев, възстановяване на дипломатическите отношения между двете страни и решаване на проблемите.

Изследването се основава на хронологическия и проблемно-аналитичния метод, като се избягва опростено, идеологическо и политическо интерпретиране на събитията през този важен за двустранните отношения период (Дисертация..., стр. 14).

За изпълнение на тази си цел докторантът посвещава следващите части на изследването си. Тук ще маркирам и структурата на дисертационния труд, която по същество е класическа и се състои от увод, четири глави, заключение, приложение (включващо няколко дипломатически документа) и библиография. Последната е стандартно разделена на архивни документи (непубликувани и публикувани), преса и изследвания (общо 100 на брой) – от тях на български език 71 и 29 на латиница (18 на турски, 10 на английски и едно на немски език).

Обемът на използваната научна литература е предпоставка за доброто и познаване. Впрочем тя е въввлечена пълноценно в текста и г-н Рашид е работил добре с нея. Трябва да се признае, че темата предполага огромен брой изследвания на български, турски, западни и руски учени и дипломати, както и наличието на значителна по обем мемоарна литература. В този смисъл е нормално да има някои пропуски, но според мен те не са определящи. Така например в дисертацията не е включено изследването на Димитър Гюдуров „България, мюсюлманското малцинство и турската пропаганда (1923 – 1944), София: Нов български университет, 2020“, но пък присъстват предходни разработки на същия автор. Без да има пряко отношение към оценката на настоящия труд, а по-скоро като съвет към автора за бъдеще, ще му препоръчам да прегледа и дисертацията на д-р Мартин Табаков „Неоосманизмът в Република Турция. Обособяване и ценностен корпус. Дисертация за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление: 3.3. Политически науки; научна специалност: 05.11.02. Политология. Нов български университет. 2017“ (трудът е свободно достъпен през „Регистър за академични длъжности и дисертации“ – НАЦИД (Национален център за информация и документация), линк: <https://ras.nacid.bg/dissertation-preview/49085>). Макар в друга научна област изследването на д-р Табаков може да се окаже полезно при бъдещи публикации и проучвания на г-н Кемал Рашид и да повиши равнището на теоретично осмисляне на някои от представените от него проблеми, пък и най-малкото за да добие по-добра представа за други методи на работа и инструментариум различен от този на традиционната историческа наука. Така или иначе тези коментари имат

отношение по-скоро към бъдещето на г-н Рашид – при представянето на научната литература в своята дисертация той се е справил добре. Положително впечатление прави познаването на турските изследователи, които са въввлечени най-плътнo в Глава IV, посветена на турското население в Царство България и политиката на двете държави към него.

Така, в общи линии, мога да заключа, че докторантът работи добре с литературата по въпроса и съумява да я систематизира и въввлече успешно при представянето на проблемите, а когато счита за нужно да не се съгласи с някои от тезите изложени от изследователите работещи преди него. При използването на предходните историографски постижения г-н Рашид е внимателен и нямам бележки в това отношение по същество.

Понеже почти целият ми професионален път, до момента, е преминал в работа с архиви (български, османски и турски) ще се концентрирам върху боравенето на докторанта с архивните документи. Всъщност процеса на „отварянето“ на историческите архиви, тяхната дигитализация и създаването на специализирани информационни системи (в случая с държавните архиви в България на ИСДА, т.е. Информационната система на държавните архиви), поставя съвременния изследовател пред възможност свързана с лесното намиране и потенциал за експлоатиране на огромен обем от архивна информация. Оттук вече следва да се търсят и модерни решения свързани с обобщението, клъстерирането и анализа ѝ, което често се оказва и много трудно. В този смисъл мисля, че г-н Рашид се е справил. Той е отделил три страници, в уводната част, непосредствено след историографския преглед, в които са представени основните източници, въввлечени в изследването. Така са изброени базовите архивни фондове, съдържащи непубликувана документация, а впоследствие и обнародваните документи. Посочени са и заглавията на използваната преса – на български и турски език.

В частта с библиографията обаче използваните източници не са представени добре. Така например, в някои случаи се изписва номерът на фонда, а след това неговото заглавие, напр.: „Ф. 166 К – Министерство на външните работи и изповеданията – Дирекция на вероизповеданията (1879-1944)“; „Фонд 176 К – Министерство на външните работи и изповеданията (МВРИ)“ и т.н. В друг случай се изписва само архивът хранител и номера на фонда, напр., „Държавен архив – Шумен, Фонд 774“, а следва да се посочи и заглавието на фонда. В случая вероятно става въпрос за фонд 774 К („Окръжна полицейска инспекция – Шумен (1880–1934)), съхраняван в Шуменския държавен архив, доколкото фонд 774 („Горско промишлено стопанство – Преслав (1952-1960)“) не съвпада хронологически и тематично с изследването. В текста, между другото, този шуменски фонд (отново под сгрешен номер, а всъщност 774 К) е цитиран на два пъти (бележка 381, стр. 166 и бележка 386, стр. 167) и двата пъти е посочен опис 1, архивна единица (а.е.) 9, която съдържа: „Доклади на Оръжния полицейски инспектор до Дирекция на полицията отдел Държавна сигурност – София за

положението на Шуменски окръг“, като в случаите съдържанието на документите отговарят на изложения в дисертацията текст.

Не такъв е случаят с посочения сред източниците „Военноисторически архив, Фонд 3“ (стр. 218). В Държавния военноисторически архив във Велико Търново, наистина има фонд номер 3, който обаче е със заглавие: „Главно политическо управление на БНА – под. 35650 (22000) (1944 – 1992)“, т.е. тематично и хронологически не пасва на темата на дисертацията. Освен това никъде в текста не успях да намеря цитиран източник със сигнатура от Държавния военноисторически архив. Вероятно става дума за техническа грешка, но все пак бих отбелязал, че в този смисъл дисертацията се нуждае от по-добра прецизност и степен на внимание при посочването на архивните източници. В крайна сметка не е работа на непредубедения читател да проверява коректното изписване на всеки архивен фонд, а следва изследователят да го е извършил възможно най-професионално. Това обаче са по-същество неща, които могат да се коригират с една бъдеща редакция на дисертацията и подготовката ѝ за публикуване.

Всъщност непубликуваните архивни материали, публикациите в пресата (на български и турски език) и изследванията на български и турски историци са тези източници върху, които докторантът ще направи по-сетнешните си наблюдения и анализи. Добре известно е, че не съществува „идеален исторически източник“. Информационната натовареност на всеки извор в крайна сметка е по презумпция изкривена поради различни фактори – субективна оценка, емоционална нагласа, различни предрасъдъци и прочее. Дори официалните документи от фондовете на Министерството на външните работи на България, макар и да звучат обективно, по същество не са. Те също отразяват приоритетно българската гледна точка и позиция по конкретния проблем. Мисля обаче, че това се осъзнава от докторанта и той се опитва да представи поне две гледни точки по съществуващ изследователски проблем – с оглед темата му това е българската и турската перспектива. Това е показателно за научен и безпристрастен подход и гаранция за обективност и значимост на постигнатите изводи.

В своето изложение дипломантът посочва приносите на български и турски държавници и политици за подобряването на дипломатическите отношения между двете страни и съответно контрибуциите на някои изследователи в посока тяхното представяне и анализиране. Вероятно поради скромност дисертанта не извежда сам приносите на своето изследване (има предвид в дисертацията, те са посочени в Автореферата), което е модерно да се прави в по-новите изследвания. Това според мен е правилен подход. С риск да бъде обвинен в прекомерна консервативност при изготвянето на научните разработки, в крайна сметка не е работа на автора да дава оценка на собствените си трудове като извежда приноси – реални или въображаеми. Иначе от гледна точка на науката дисертацията е приносна поне в две направления. На първо място фактологичната осведомителност. Дисертантът умело представя и анализира на пръв поглед

дребни факти, които обаче ще се окажат важни за оформяне на политики и провеждане на определени действия на двете страни в една или друга посока.

Горе споменах и доста детайлното познаване и използване на турската историография, както и публикациите на турските вестници издавани в България, а също и на тези обнародвани в Република Турция. Това също е важен принос, най-малкото защото като цяло българската историопис рядко използва достиженията на турските изследователи, вероятно поради езиковата бариера. В случая подобна пречка не съществува и съответно дисертацията е важна и за това, че дава възможност български учени да се запознаят с разработките на турските си колеги.

Интересни и приносни са наблюденията на докторанта по отношение на политиката на републиканска Турция спрямо турското население в България и съответно проникването на кемализма като идеология в страната. Същото важи и за представянето на някои институции на ислямското население като Главното мюфтийство, Съюзът на турските учители, Съюзът на културно-просветните и спортни дружества „Туран“ и т.н. (Глава IV-та от Дисертацията).

Горе в текста споенах, че по същество дисертацията стои в полето на класическата история. Това оправдава и голямата фактологичност, която обаче е интересна по-скоро на професионалните историци. Сигурен съм, че читателят непрофесионалист бързо ще се измори да чете непрекъснатото излагане на факт след факт, изказано мнение след мнение. Като бъдеща препоръка, при евентуално публикуване на дисертацията, ми се струва удачно на места текстът да се направи по-аналитичен и концептуален. Всъщност по-ясно аналитични изводи са извлечени едва в заключението, но подобен подход може да се потърси още с въведението, да продължи в хода на изложението и по този начин да се търси по-добро теоретизиране на проблемите.

Авторефератът е оформен стандартно и общо взето систематизира представеното в дисертацията. Прави впечатление, че докторант Кемал Рашид има и три научни публикации по темата на дисертационния труд. Това са:

1. Рашид, Кемал (2015). *Българската държава и кемалисткото движение в Тракия*. – Годишник на Департамент „История“ на НБУ. Том IX-X (2014-2015), с. 261-286;
2. Рашид, Кемал (2017). *Военната и стопанска помощ на България оказвана на Анкарското правителство. Мисията на Джеват Аббас Бей (Гюрер) – личен пратеник на Мустафа Кемал паша в София*. – В: Научни трудове на Съюза на

учените в България – Пловдив. Серия А. Обществени науки, изкуство и култура. Том IV [(ISSN 1311 – 9400 / Print); (ISSN 2534 – 9368 / Online)], с. 46-49;

3. Рашид, Кемал (2020). *Положението на турските и религиозни организации в България (1920 – 1930)*. – В: „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век. Сборник с научни доклади от XVIII-та национална научна конференция с международно участие 1 ноември 2020 г.“, УниБИТ, София: „За буквите – О писменехъ“, с. 854-863.

Така могат да бъдат посочени общо три научни публикации, от които две статии и една студия, което е напълно релевантно спрямо стария и настоящия Закон за развитие на академичния състав в Република България (2018 г.). Справка в Правилника за прилагане на ЗРАС показва, че докторантът надвишава минималните национални количествени изисквания, доколкото и трите му научни публикации са в издания, които са включени в референтния списък на НАЦИД. Ако се направят предварителни изчисления той би имал за всяка всяка статия по 10 точки и съответно за студията – 15 точки или всичко 35 точки (при законно изискуем минимум от 30 точки). Т.е. дори чисто формално погледнато кандидатът напълно отговаря на законовите норми.

Освен това докторантът Кемал Рашид има редица публични лекции по религиозни, културни и исторически теми като неговата активност е повече от добър пример за всички интересувани се от религия и история. Г-н Кемал Рашид е бил награден и за участието си в конкурс за есе на тема: „Вяра – Наука – Авторитет“, проведен в памет на проф. д-р Пламен Цветков през ноември 2019 г., където получава сертификат за второ място.

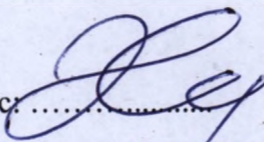
Така, въпреки, че нямам удоволствието лично да познавам г-н Рашид съм запознат с неговата публична дейност като духовник – имам и човек, който се ползва с добро име сред хората, които го познават пряко – независимо от етноса и религията им.

В заключение ще изкажа удовлетвореност от свършената от докторант Кемал Рашид научна работа, както по дисертацията, но и по отношение на автореферата и другите научни публикации, които въпреки, че имат пропуски и слабости са добра основа, върху която да се надгражда. В този смисъл препоръчвам на г-н Рашид задължително да търси варианти за публикуване на неговата дисертация. Така трудът му ще добие завършен вид, а освен това ще бъде полезен за изследователи и практики дипломати. Напълно съм сигурен, че българо-турските

отношение ще са ключови в развитието на двете страни в бъдеще и работата на г-н Рашид може да има практическа добавена стойност в тази посока.

Така, че г-н Кемал Рашид има моята положителна оценка за дисертацията и научните си публикации и призовавам членовете на научното жури също да оценят положително изследователските му усилия.

Дата:
6 февруари 2022 г.

Подпис:
/доц. д-р Християн Атанасов, УниБИТ/